

УДК 159.92
DOI <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2022-1-8>

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У БАТЬКІВ ДІТЕЙ ІЗ РОЗЛАДАМИ ПОВЕДІНКИ

Пріб Г. А.

*доктор медичних наук,
професор кафедри психології
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України
вул. Нововокзальна, 17, Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-1163-5469
glebk60@gmail.com*

Калюжна Є. М.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України
вул. Нововокзальна, 17, Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-0735-2247
epsi1974@gmail.com*

Ключові слова: дитина, розлади поведінки, синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ), батьківське ставлення, синдром емоційного вигорання, батьківське вигорання, психологічна корекція, психологічна профілактика.

Статтю присвячено теоретичному та емпіричному вивченню психологічних особливостей прояву емоційного вигорання у батьків дітей із розладами поведінки. Продемонстровано, що в психології обґрунтовано багато теорій, які пояснюють феномен емоційного вигорання з різних методологічних позицій. Аргументовано, що наявні наукові уявлення є недостатніми для чіткого розуміння психологічних корелятив емоційного вигорання у батьків дітей із розладами поведінки, що обмежує можливості врахування всіх важливих факторів у розробці психокорекційних та психопрофілактичних програм.

Підтримано позицію вчених стосовно того, що симптоми емоційного вигорання вказують на наявність психічного перевантаження, яке призводить до дезінтеграції емоційної сфери особистості. Акцентовано увагу на тому, що емоційне вигорання має безпосередній зв'язок із психологічним стресом та виступає захисною реакцією на тривалі психічні навантаження у міжособистісних комунікаціях.

Показано, що батьківське вигорання – це специфічний синдром, що виникає внаслідок тривалого впливу хронічного батьківського стресу та охоплює три виміри: сильне виснаження, пов'язане з батьківською роллю, емоційне віддалення від дітей і відчуття неефективності батьківської ролі. Зауважено, що проблема емоційного вигорання батьків потребує подальшого експериментального вивчення. Підкреслено практичну вагомість психологічного дослідження специфічних чинників емоційного вигорання у батьків дітей із таким порушенням поведінки, як «синдром дефіциту уваги з гіперактивністю».

За результатами аналізу отриманих емпіричних даних доведено, що батьки, чий діти мають розлади поведінки, перебувають у зоні ризику щодо емоційного вигорання. Виявлено, що значущі зв'язки з рівнем батьківського вигорання мають такі виміри батьківського ставлення, як «симбіоз» та «інфантилізація». Встановлено взаємозалежність між стилем «симбіоз» та «емоційне дистанціювання», що підтверджує важливість встановлення здорових психологічних кордонів з дитиною для попередження емоційного вигорання батьків.

На підставі узагальнення результатів проведеного емпіричного дослідження зроблено висновок, що емоційне вигорання у батьків тісно пов'язане зі стилем батьківського ставлення до дитини. Наголошено на доцільності цілеспрямованого пошуку адекватних способів психологічного впливу на особистість дитини під час виникнення поведінкових проблем. Перспективою подальшого дослідження визначено пошук та обґрунтування ефективних методів психологічної профілактики емоційного вигорання у батьків дітей, що мають розлади поведінки.

FEATURES OF EMOTIONAL BURNOUT OF PARENTS OF CHILDREN WITH BEHAVIORAL DISORDERS

Prib H. A.

*Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of Psychology
Institute of Personnel Training of the State Employment Service of Ukraine
Novovokzalna str., 17, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1163-5469
glebk60@gmail.com*

Kaliuzhna Y. M.

*Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor at the Department of Psychology
Institute of Personnel Training of the State Employment Service of Ukraine
Novovokzalna str., 17, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0735-2247
epsi1974@gmail.com*

Key words: *child, behavioral disorders, attention, deficit hyperactivity disorder (ADHD), parental attitude, emotional burnout syndrome, parental burnout, psychological correction, psychological prevention.*

The article is devoted to the theoretical and empirical study of psychological features of emotional burnout in parents of children with behavioral disorders. It has been shown that many theories that explain the phenomenon of emotional burnout from different methodological positions have been substantiated in psychology. It is argued that the existing scientific ideas are insufficient for a clear understanding of the psychological correlates of emotional burnout in parents of children with behavioral disorders, which limits the ability to take into account all important factors in developing psychocorrective and psychoprophylactic programs.

The position of scientists that the symptoms of emotional burnout indicate the presence of mental overload, which leads to the disintegration of the emotional sphere of the individual, is supported. Emphasis is placed on the fact that emotional burnout is directly related to psychological stress and acts as a protective response to prolonged mental stress in interpersonal communication. Parental burnout has been shown to be a specific syndrome that results from prolonged exposure to chronic parental stress and encompasses three dimensions: severe parental exhaustion, emotional alienation from children, and feelings of parental ineffectiveness. It is noted that the problem of emotional burnout of parents requires further experimental study. The practical importance of psychological research of specific factors of emotional burnout in parents of children with such behavioral disorders as “attention deficit hyperactivity disorder” is emphasized.

According to the analysis of the obtained empirical data, it is proved that parents whose children have behavioral disorders are at risk of emotional burnout. Measurements of parental attitudes such as “symbiosis” and “infantilization”

have been found to have significant links to parental burnout. The interdependence between the style of “symbiosis” and “emotional distancing” has been established, which confirms the importance of establishing healthy psychological boundaries with the child to prevent emotional burnout of parents.

Based on the generalized results of the empirical study, it was concluded that emotional burnout in parents is closely related to the style of parental attitudes towards the child. Emphasis is placed on the expediency of purposeful search for adequate ways of psychological influence on the child’s personality during the emergence of behavioral problems. The prospect of further research is determined by the search and justification of effective methods of psychological prevention of emotional burnout in parents of children with behavioral disorders.

Постановка проблеми. Проблематика емоційного вигорання особистості в психологічній науці представлена досить ґрунтовно та широко (М. Воробьева, І. Галецька, А. Висоцький, Н. Булатевич, М. Надьожина, В. Орел, Т. Грубі, Т. Зайчикова, Л. Карамушка, М. Островський, О. Святка та ін.). За визначенням ВООЗ, синдром вигорання – це фізичне, емоційне або мотиваційне виснаження, що характеризується порушенням продуктивності роботи та втому, безсонням, підвищеною схильністю до соматичних захворювань. Симптоми емоційного вигорання вказують на наявність тривалого стресу та психічного перевантаження, що призводять до дезінтеграції різних психічних сфер і насамперед емоційної. Емоційне вигорання має безпосередній зв’язок із психологічним стресом, а саме виступає відповідною реакцією на тривалі психічні навантаження у сфері міжособистісних комунікацій.

Проблема емоційного вигорання у батьків є предметом розгляду багатьох сучасних досліджень, бо явище вигорання призводить до порушень батьківського ставлення до дитини. Батьківське вигорання – це специфічний синдром, що виникає внаслідок тривалого впливу хронічного батьківського стресу та охоплює три виміри: сильне виснаження, пов’язане з батьківською роллю, емоційне віддалення від дітей і відчуття неефективності батьківської ролі. Дослідження цієї проблеми має сприяти завчасному попередженню наслідків вигорання батьків як для них самих, так і для їхніх дітей.

Причиною такого феномену є ціла низка різних чинників: економічні (неможливість працевлаштування в місті, де проживає родина), трендові (бажання сім’ї жити у великому місті, де більше можливостей, подорожувати світом), психологічні (небажання жити з рідними через побутові конфлікти). Дослідження вчених у більш ніж 40 країнах світу довели, що батьківське вигорання більше притаманне жителям індивідуалістичних країн світу.

З урахуванням реалій сьогодення не буде перебільшенням припустити, що емоційний захист у формі вигорання стає невід’ємним атрибутом особистості, тоді як проблема механізмів психологічно захисту все ще не є вирішеною, оскільки безліч питань досі залишаються відкритими і чекають своїх обґрунтованих відповідей.

На нашу думку, незважаючи на багатоспрямованість наукового пошуку, проблема емоційного вигорання батьків потребує подальшого вивчення, і особлива увага має приділятися специфічним чинникам вигорання у батьків тих дітей, які мають порушення особистості й поведінки.

Мета статті – теоретично та емпірично дослідити психологічні особливості проявів емоційного вигорання у батьків дітей із синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю.

Результати дослідження. Емоційне вигорання – процес досить підступний, оскільки людина, схильна до цього синдрому, часто мало усвідомлює його симптоми. Вона не може побачити себе з боку і вчасно зрозуміти, що відбувається, тож потребує підтримки і уваги, а не конфронтації і звинувачення. Тому профілактика вигорання починається з уміння своєчасно розпізнавати проблему, захищати свою нервову систему засобами психологічної саморегуляції.

Досліджуючи феноменологію стресу, Г. Сельє (1936) виділив три стадії в динаміці цього процесу: тривога, резистенція та виснаження. У емоційному вигоранні виявляються ті ж самі стадії. Протягом першої стадії напругу створює хронічна психоемоційна атмосфера, що спричиняє дестабілізуючий вплив. Нервова напруга є передвісником та пусковим механізмом формування емоційного вигорання. Стадія резистентності характеризується тим, що індивід намагається захистити себе від неприємних вражень, прагне до психологічного комфорту, намагається знизити тиск зовнішніх обставин за допомогою засобів, що є в його розпорядженні. На стадії виснаження відбувається зниження психічних

ресурсів та емоційного тону внаслідок того, що виявлений опір був неефективним.

M. Mikolajczak, M. Brianda, H. Avalosse, I. Roskam (2018) дослідили на вибірці з 1551 батьків зв'язок між емоційним вигоранням і всіма можливими наслідками: втеча від життя та суїцидальні думки, адикції, розлади сну, подружні конфлікти, відчуження від партнера, а також нехтування і насильство щодо своєї дитини. По-перше, досліджувалося, якою мірою батьківське вигорання та вигорання на роботі пов'язані з кожним із цих можливих наслідків, по-друге, чи пов'язане вигорання батьків конкретно з недбалою і насильницькою поведінкою щодо своєї дитини. Результати засвідчили, що вигорання батьків має статистично подібний вплив з вигоранням на роботі на адикції та проблеми зі сном, сильніший вплив на конфлікти в парі та відчуження від партнера, а також специфічний вплив на наслідки, пов'язані з дітьми (бездоглядність і насильство), а також на втечу та суїцидальні думки. Ці результати підкреслюють важливість своєчасної діагностики цього синдрому [5].

S. Vigouroux, C. Scola (2017, 2018) розглянули зв'язок між факторами когнітивних диспозицій батьків і трьома вимірами батьківського вигорання. Результати, отримані шляхом аналізу кореляцій та розрахунку узагальнених адитивних моделей, показали, що оптимізм та емоційна стабільність захищають від батьківського вигорання. Більше того, автори виявили, що саме контроль емоцій, а не контроль імпульсів захищає батьків від вигорання, тоді як батьківські переконання не були пов'язані з вигоранням. Тим самим показано, що чим наполегливіші батьки, тим менше вони відчувають батьківське вигорання. Навпаки, чим прискіпливіші батьки, тим більше вони відчувають батьківське вигорання. За статистичними розрахунками частка відхилень, що пояснюються кожною з трьох моделей, становила: 22,1% – для емоційної стабільності, 12,4% – для сумлінності та 4,51% – для прихильності [9; 10].

M. Bayot, I. Roskam, L. Gallée, M. Mikolajczak (2020) досліджували зв'язок емоційного інтелекту та вигорання. Хоча емоційний інтелект, як правило, асоціюється з позитивними результатами, мало відомо про специфічний внесок його внутрішньо- та міжособистісного вимірів, а ще менше – про їх взаємодію. Взявши змінну, яка апріорно включає обидва виміри, тобто батьківство, це дослідження було спрямоване на вивчення ймовірності того, що внутрішньо- та міжособистісні емоційні компетенції (ЕК) іноді взаємодіють таким чином, що найвищі показники не завжди є найкращими. У дослідження були залучені 842 батьки (92% матерів). Ієрархічний множинний регресійний і модераційний аналіз показав, що рівень внутріш-

ньоособистісної ЕК переважно та негативно прогнозував батьківське вигорання. З іншого боку, рівень міжособистісного ЕК позитивно передбачав батьківське вигорання і пом'якшував зв'язок між внутрішньоособистісним ЕК і вигоранням батьків. Зі збільшенням міжособистісної ЕК захисний ефект внутрішньоособистісної ЕК на вигорання батьків зменшувався. Тим самим підтверджено той факт, що внутрішньо- та міжособистісна ЕК не завжди працюють кумулятивно, і вимагають окремого вивчення [3].

A. Prikhidko, H. Long, M. Wheaton (2020) вивчали вплив карантину на батьківське вигорання. Пандемія COVID-19 спричинила соціальні та економічні зрушення, що призвело до величезного напруження для багатьох сімей. Історія спалахів пандемії свідчить про те, що увага ЗМІ може посилити тривожність і компенсаторну поведінку. Соціальна ізоляція може призвести до збільшення онлайн-спілкування, і батьки, які користуються соціальними мережами, можуть постраждати від емоцій інших людей через так звану «цифрову емоційну заразу» (DEC). Метою дослідження було визначення ролі DEC у взаємозв'язку між стресом, занепокоєнням щодо COVID-19, вигоранням батьків та регуляцією емоцій (ER). У квітні 2020 року у соціальних мережах батьківських груп було оголошено онлайн-опитування. Дані піддавалися кореляційному аналізу, множинній лінійній регресії та аналізу модерації. Було показано, що стурбованість COVID-19 проковувала стрес, депресію та вигорання батьків. Сприйнятливості до DEC значно посилити вплив стресу на вигорання батьків. Наявність родичів, інфікованих COVID-19, посилити вплив DEC на вигорання батьків. Вищий рівень швидкої допомоги зменшував зв'язок між зараженням емоціями та стурбованістю COVID-19. Ці результати свідчать про те, що схильність до цифрових емоцій може мати негативний вплив, оскільки, як виявилось, цифрове зараження емоціями посилює вигорання батьків [7].

За твердженням науковців (M. Mikolajczak, M. Brianda, M. Raes, H. Avalosse, I. Roskam, 2018), батьківське вигорання – це емоційний розлад, пов'язаний з контекстом батьківства. Науковці дослідили особистісні відмінності батьківського вигорання. Тисячі сімсот двадцяти трьом батькам, віком від 20 до 75 років, було запропоновано відповісти на анкету. Результати показали, що з цим синдромом найбільш пов'язані три риси особистості. Високий рівень невротизму, низький рівень сумлінності та низький рівень приязності – все це було визнане факторами ризику вигорання батьків. Батьки, яким важко ініціювати та підтримувати позитивні афективні стосунки зі своєю дитиною (високий невротизм), виявляти та реагувати на потреби своєї дитини (низька приємність)

або створювати своїй дитині структуроване та узгоджене оточення (низька свідомість), частіше відчувають синдром емоційного вигорання [5; 6; 8].

Як наголошують Р. Gérain, Е. Zech (2018), виховання дитини з особливими потребами (CSN) може бути складною проблемою. Попередні дослідження показали підвищений ризик вигорання серед батьків, які піклуються про своїх дітей із особливими потребами. Авторами було проведено інтернет-опитування з великою вибіркою батьків, серед яких була визначена підбірка прийомних батьків. Результати показали значно більше показників вигорання серед батьків дітей з особливими потребами. Однак подальший аналіз показав, що батьки, які мають лише одну дитину з однією особливою потребою, не відчувають значно більше вигорання, ніж батьки з нейротиповими дітьми. Істотна відмінність полягала в наявності супутньої патології або наявності множинних порушень у дітей у сім'ї. Ієрархічні регресії продемонстрували суттєвий вплив нейротизму на кожен аспект вигорання, поряд із (не) згодою щодо спільного батьківства. Суб'єктивні наслідки необхідності догляду за CSN також були пов'язані з аспектами вигорання, як емоційного виснаження, так і емоційного дистанціювання. Наявність супутньої патології та множинних CSN у сім'ї були пов'язані з більшим вигоранням у прийомних батьків, що підкреслює необхідність врахування цих даних у подальших дослідженнях. Роль нейротизму у вигоранні прийомних батьків підтверджує попередні дослідження як у батьківському, так і в професійному контексті. Батьківська (не)згода також підкреслює важливість діадної підтримки батьків. Нарешті, важливість суб'єктивних аспектів свідчить про те, що батьківське сприйняття своєї ситуації залишається центральним елементом піклування [4].

У своєму дослідженні І. Сухіна (2020) вивчала батьків, які виховують дітей з інтелектуальними порушеннями, аутизмом, РДУГ (120 осіб). Методичним інструментом слугував опитувальник «Діагностика рівня емоційного вигорання» (В. Бойко). Авторка стверджує, що низький рівень сформованості першої стадії емоційного вигорання (стадія напруження) притаманний 23% респондентів, 30% – мають середній рівень та у 47% досліджуваних наявний високий рівень (сформована стадія). Низькі показники зі сформованості другої стадії емоційного вигорання (стадія резистенції) мають 31% досліджуваних, 20% – середній рівень сформованості та 49% респондентів мають сформовану другу стадію. Про формування третьої стадії емоційного вигорання (стадії виснаження) свідчать такі результати: низькі показники продемонстрували 14% респондентів, 32% перебувають на стадії формування

синдрому та 54% досліджуваних мають сформований синдром емоційного вигорання [2].

К. Кмить зі співавторами (2018) запропоновано методику для дослідження емоційного вигорання батьків. За основу методики було взято опитувальник MBI та трикомпонентну модель вигорання С. Maslach. Автори провели ретельну модифікацію структури та змісту опитувальника. Так, шкала «Емоційне виснаження» була доповнена твердженнями, що стосуються проявів когнітивної та фізичної втоми, і стала називатися «Виснаження». Приклади тверджень, що увійшли до шкали: «Я відчуваю апатію та емоційну спустошеність», «хвороба дитини та боротьба з нею забирають у мене дуже багато сил». Шкала «Деперсоналізація» дістала назву «Дистанціювання та втрата емоційної залученості». На відміну від професійної сфери, де в результаті вигорання у фахівців спостерігається знеособлення взаємин із клієнтами, а також формування негативної, цинічної установки щодо них, у контексті дитячо-батьківських відносин така «дегуманізація» щодо об'єкта діяльності навряд чи можлива, у цьому випадку йдеться радше про дистанціювання від джерела хронічного стресу. Приклади тверджень: «Буває, я навмисне віддаляюся від дитини, щоб не брати участь у вирішенні її проблем», «Останнім часом мені хочеться звести спілкування з дитиною до мінімуму». Шкала «Редукція особистих досягнень» стала називатися «Розчарування та втрата мотивації». У цьому дослідженні автори підходили до концептуалізації та вимірювання вигорання батьків за допомогою індуктивного методу, в якому феномен батьківського вигорання було (ре)конструйовано виключно на основі свідчень батьків, які вигоріли. Пункти, отримані з їхніх свідчень, були представлені вибірці франкомовних та англійськомовних батьків (N = 901) та подані на факторний аналіз. У підсумку виявлено ідентифікований синдром вигорання батьків, що включає чотири виміри (виснаження батьківською роллю, контраст із попереднім батьківським «Я», відчуття втоми від своєї батьківської ролі та емоційна дистанція від своїх дітей). Отриманий у результаті інструмент, «Оцінка батьківського вигорання (РВА)», має хорошу валідність. Також була виявлена факторна інваріантність між статтями та мовами. Нарешті, результати цього дослідження повторюють попередні висновки про те, що психологічні риси батьків, батьківські фактори та функціонування сім'ї спричиняють більше відхилень у вигоранні батьків, ніж соціально-демографічні фактори [1].

Як бачимо, поки що концептуалізація та вимірювання вигорання батьків виведено з такого феномену, як вигорання на роботі. У результаті залишається незрозумілим, чи є наявні показники

батьківського вигорання найкращим відображенням цього конструкту/синдрому, адже не можна виключати можливість додавання деяких вимірів, які б змінили структуру і визначення явища батьківського вигорання.

Результати емпіричного дослідження та їх обговорення. У нашому емпіричному дослідженні взяли участь 48 матерів дітей із синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ) і 54 матерів нейротипічних дітей. Усі діти були віком 6–7 років, серед них було більше хлопчиків (69 осіб).

Було використано такі діагностичні методики, як:

1) «Оцінка батьківського вигорання» (М. Mikolajczak, I. Roskam);

2) «Опитувальник батьківського ставлення» (А. Варга, В. Столін);

Статистична обробка даних проводилась у пакеті IBM SPSS Statistics 23 з використанням

описових статистик та кореляційного аналізу (критерій Пірсона, непараметричний критерій Манна-Уїтні, критерій Краскала Уолеса).

Результати методики «Оцінка батьківського вигорання» дозволили дослідити на україномовній вибірці кількість жінок з високим, середнім, низьким рівнем вигорання залежно від стану здоров'я дітей (табл. 1).

Як видно з таблиці, відсоток матерів, які потерпають від батьківського вигорання, значно більший у групі матерів дітей із СДУГ.

Аналіз рівня вигорання матерів у повних і неповних сім'ях показав, що значної різниці у заміжних і самотніх мам не виявлено. Для чистоти експерименту фактичний шлюб було виділено окремо, адже подібна форма відносин, на нашу думку, може включати у себе додаткові стресори для жінки. Встановлено, що найбільший відсоток високого рівня вигорання мають представниці саме цієї групи, незалежно від стану здоров'я дитини.

Таблиця 1

Результати дослідження батьківського вигорання жінок залежно від стану здоров'я дитини (N=102)

Стадія батьківського вигорання	Група 5 (високий рівень)	Група 4 (середній рівень)	Група 3 (легкий середній рівень)	Група 2 (низький рівень)	Група 1 (відсутність вигорання)
% матерів здорових дітей	10,00	11,67	12,50	11,67	54,16
% матерів дітей із СДУГ	30,50	27,10	13,40	19,20	9,80

Таблиця 2

Аналіз кореляційних показників емоційного вигорання та віку матері (N=102)

	Виснаження батьківською роллю	Контраст з попереднім «Я»	Уникання	Емоційне дистанціювання	Загальний результат РВА
Вік	-,179*	-,104	-,106	-,007	-,099

*p < .05

Таблиця 3

Кореляційний зв'язок між вимірами емоційного вигорання та батьківським ставленням, віком дитини (N=120)

	Наявність СДУГ	Прийняття-нехтування	Симбіоз	Кооперація соціально бажана поведінка	Авторитетний контроль (гіперпротекція)	«Маленький недаха» (інфантилізація)
Виснаження	0,562***	-0,057	0,280**	-0,062	0,139	0,379**
Контраст	0,201*	-0,003	0,392**	0,070	0,233**	0,392**
Відчуття перенасиченості материнством	0,465**	-0,003	0,274**	-0,096	0,200*	0,384**
Емоційне дистанціювання	0,594***	-0,012	0,354**	0,054	0,155	0,502**
РВА	0,456**	-0,039	0,410**	-0,062	0,242*	0,486**

*p < .05, **p < .01, ***p < .001

Наступним етапом був аналіз показників вигорання з віком матері, який не виявив значущих зв'язків між такими категоріями, що може бути викликано різницею у віці матерів, що народжують першу дитину, адже сьогодні можливості медицини дають можливість народжувати у досить пізньому віці. Слабкий, проте значущий обернений зв'язок є одним з вимірів вигорання (виснаження батьківською роллю), який свідчить про те, що рівень виснаження зростає у жінок молодшого віку (табл. 2).

Кореляційний аналіз показників шкал опитувальників дозволив прослідкувати зв'язки між психологічними особливостями ставлення матерів до своєї найменшої дитини та мірою вираженості вигорання (табл. 3).

За результатами розрахунків стає помітним, що найбільш потужним чинником, який впливає на емоційне вигорання, є наявність СДУГ у дитини. У бесіді з батьками було виявлено, що вигорання посилюється протягом останнього року (2021), бо діти навчалися у першому класі в умовах карантинних обмежень, а організація дистанційного навчання для дитини із СДУГ була додатковим чинником виснаження матерів.

Як показав аналіз, такий вимір батьківського ставлення, як «прийняття-нехтування», не пов'язаний з вигоранням жінок: жодна зі шкал батьківського вигорання не має значущих зв'язків з таким проявом дитячо-батьківських стосунків. Схожі результати встановлено за таким виміром батьківського ставлення, що характеризується мірою прояву соціально бажаної поведінки стосовно дитини. Отже, такі параметри батьківського ставлення не пов'язані з рівнем вигорання серед матерів.

Значущі зв'язки з рівнем батьківського вигорання мають такі виміри батьківського ставлення, як «симбіоз» та «інфантилізація». «Симбіоз» у ставленні до дитини описується як прагнення батьків були єдиним цілим з дитиною, задовольняти її забаганки і потреби, огорожувати від неприємностей та труднощів, що супроводжується відчуттям постійного фонового неспокою за дитину, переживання її як маленької та беззахисної.

Таким чином, маємо значущі позитивні зв'язки між мірою вираженості симбіотичності та проявом вигорання серед матерів: з показниками «виснаження» ($p \leq 0,01$), «контрасту з попереднім образом материнського «Я»» ($p \leq 0,01$), «відчуттям перенасиченості материнством» ($p \leq 0,01$), «емоційним дистанціюванням від дитини» ($p \leq 0,01$), а також загальним показником вигорання ($p \leq 0,01$). Так само маємо значущі позитивні зв'язки між проявом інфантилізації у ставленні до дитини і показниками «виснаження» ($p \leq 0,01$), «контрасту з попереднім образом материнського «Я»» ($p \leq 0,01$), «відчуттям перенасиченості материнством» ($p \leq 0,01$), «емоційним дистанціюванням від дитини» ($p \leq 0,01$), а також загальним показником вигорання ($p \leq 0,01$).

Гіперпротекція у ставленні матерів до дітей значущо пов'язана із загальним показником батьківського вигорання ($p \leq 0,01$) та з окремими його вимірами: «контраст з попереднім образом материнського «Я»» ($p \leq 0,01$) та «відчуттям перенасиченості материнством» ($p \leq 0,01$). Також значущий позитивний зв'язок прослідковується між усіма показниками емоційного вигорання з типом батьківського ставлення «маленький невдаха», що свідчить про нехтування емоційним і психологічним здоров'ям дітей. Цікавою є значуща взаємозалежність між стилем «симбіоз» (ОБС) та «емоційне дистанціювання» (РВА), що підтверджує припущення щодо важливості встановлення здорових психологічних кордонів з дитиною для попередження батьківського вигорання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, за результатами проведеного теоретико-емпіричного дослідження можна констатувати, що батьківське вигорання більшою мірою проявляється в матерів, чії діти мають синдром дефіциту уваги з гіперактивністю. Також можна стверджувати, що рівень емоційного вигорання батьків пов'язаний зі стилем їх ставлення до дитини. Напрямом подальших досліджень стане розгляд заходів психологічної профілактики емоційного вигорання у батьків дітей, що мають соціалізовані розлади поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кмить К., Попов Ю., Бочаров В., Яковлева О. Опросник для оценки структуры и выраженности эмоционального выгорания у матерей подростков, больных шизофренией. *Обзор психиатрии и медицинской психологии*. 2018. № 4. С. 46–52. URL : <https://doi.org/10.31363/2313-7053-2018-4-46-52>
2. Сухіна І. Емоційне вигорання у батьків дітей з особливими освітніми потребами: реалії та шляхи подолання. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2020. № 17. С. 221–235. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-19.03.2021.v3.44>
3. Bayot M., Roskam I., Gallée L., Mikolajczak M. When emotional intelligence backfires: Interactions between intra- and interpersonal emotional competencies in the case of parental burnout. *Journal of Individual Differences*. 2020. № 42(1). P. 1–8. URL : <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000324>.
4. Gérain P., Zech E. Does informal care giving lead to parental burnout? Comparing parents having (or not) children with mental and physical issues. *Frontiers in Psychology*, 2018. № 9. P. 884. URL : <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00884>.

5. Mikolajczak M., Brianda M., Avalosse H., Roskam I. Consequences of parental burnout: Its specific effect on child neglect and violence. *Child Abuse & Neglect*. 2018. № 80. P. 134–145. URL: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.03.025>.
6. Mikolajczak M., Raes M., Avalosse H., Roskam I. Exhausted parents: Sociodemographic, child-related, parent-related, parenting and family-functioning correlates of parental burnout. *Journal of Child and Family Studies*. 2018. № 27(2). P. 602–614. URL: <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0892-4>.
7. Prikhidko A., Long, H., Wheaton M. The effect of concerns about COVID-19 on anxiety, stress, parental burnout, and emotion regulation: the role of susceptibility to digital emotion contagion. *Frontiers in public health*. 2020. № 8. P. 894. URL: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.567250>.
8. Roskam I., Brianda M., Mikolajczak M. A step forward in the conceptualization and measurement of parental burnout: The Parental Burnout Assessment (PBA). *Frontiers in psychology*. 2018. № 9. P. 758. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00758>.
9. Vigouroux S., Scola C. Differences in parental burnout: influence of demographic factors and personality of parents and children. *Frontiers in psychology*. 2018. № 9. P. 887. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00887>.
10. Vigouroux S., Scola C., Raes M., Mikolajczak M., Roskam I. The big five personality traits and parental burnout: Protective and risk factors. *Personality and Individual Differences*. 2017. № 119. P. 216–219. URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01875372>.

REFERENCES

1. Kmyt', K., Popov, Ju., Bocharov, V., & Jakovleva, O. (2018). Oprosnyk dlja ocenky strukturi y vyrazhennosti emocyonal'nogo vygorannya u materej podrostkov, bol'nyh shyzofrenyej [Questionnaire for assessing the structure and severity of emotional burnout in mothers of adolescents with schizophrenia]. *Obozrenye psyhyatryy y medycynskoj psykholyy – Review of Psychiatry and Medical Psychology*, 4, 46–52. Retrieved from: <https://doi.org/10.31363/2313-7053-2018-4-46-52> [in Russian].
2. Suhina, I. (2020). Emocijne vygorannya u bat'kiv ditej z osoblyvymy osvritnimy potrebamy: realii' ta shljahy podolannya [Emotional burnout in fathers of children with special lighting needs: realities and paths]. *Osvita osib z osoblivymy potrebamy: shljahy rozbudovy – Education of people with special needs: ways of development*, 17, 221–235. Retrieved from: <https://doi.org/10.36074/logos-19.03.2021.v3.44> [in Ukrainian].
3. Bayot, M., Roskam, I., Gallée, L., & Mikolajczak, M. (2020). When emotional intelligence backfires: Interactions between intra- and interpersonal emotional competencies in the case of parental burnout. *Journal of Individual Differences*, 42(1), 1–8. Retrieved from: <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000324> [in English].
4. Gérard, P., & Zech, E. (2018). Does informal care giving lead to parental burnout? Comparing parents having (or not) children with mental and physical issues. *Frontiers in Psychology*, 9, 884. Retrieved from: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00884> [in English].
5. Mikolajczak, M., Brianda, M., Avalosse, H., & Roskam, I. (2018). Consequences of parental burnout: Its specific effect on child neglect and violence. *Child Abuse & Neglect*, 80, 134–145. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.03.025> [in English].
6. Mikolajczak, M., Raes, M., Avalosse, H., & Roskam, I. (2018). Exhausted parents: Sociodemographic, child-related, parent-related, parenting and family-functioning correlates of parental burnout. *Journal of Child and Family Studies*, 27(2), 602–614. Retrieved from: <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0892-4> [in English].
7. Prikhidko, A., Long, H., & Wheaton, M. (2020). The effect of concerns about COVID-19 on anxiety, stress, parental burnout, and emotion regulation: the role of susceptibility to digital emotion contagion. *Frontiers in public health*, 8, 894. Retrieved from: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.567250> [in English].
8. Roskam, I., Brianda, M., & Mikolajczak, M. (2018). A step forward in the conceptualization and measurement of parental burnout: The Parental Burnout Assessment (PBA). *Frontiers in psychology*, 9, 758. Retrieved from: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00758> [in English].
9. Vigouroux, S., & Scola, C. (2018). Differences in parental burnout: influence of demographic factors and personality of parents and children. *Frontiers in psychology*, 9, 887. Retrieved from: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00887> [in English].
10. Vigouroux, S., Scola, C., Raes, M., Mikolajczak, M., & Roskam, I. (2017). The big five personality traits and parental burnout: Protective and risk factors. *Personality and Individual Differences*, 119, 216–219. Retrieved from: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01875372> [in English].